
GLASBENA VODSTVA V SLOVENSKEM ETNOGRAFSKEM MUZEJU KOT PRIMER DOSTOPNEGA IN INKLUZIVNEGA PROGRAMA NA MUZEJSKI RAZSTAVI

Andrej Tomazin

201

Novembra leta 2013 so se v Slovenskem etnografskem muzeju pričele priprave na prvo glasbeno vodstvo po občasni razstavi *Vrata. Prostorski in simbolni prehodi življenja* (glej Sketelj 2014; Žagar 2014: 251–267). Dejavnost je potekala v okviru projekta *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam*. Ker je bilo sicer o projektu veliko napisanega že v Etnologu 24 (glej Kostelec in Pavlica 2014: 235–250), bo tukaj predstavljen čisto na kratko. Projekt je bil namenjen usposabljanju t. i. pripadnikov ranljivih skupin za delo v muzeju, hkrati pa izboljšanju dostopnosti muzejskih razstav. V praksi je to predstavljalo izdelavo pripomočkov za interpretacijo vsebin in postavitev razstave, čemur so bile na primer namenjene tipne karte in kopije ter ponazoritve muzealij, velik del pa je predstavljala tudi priprava novih inkluzivnih muzejskih programov, ki bi omogočali enakovredno izkušnjo obiska vsem skupinam ljudi, ne glede na osebne okoliščine. Freeman Tilden (glej Bračun Sova, Vodeb 2011: 9–10; Veverka) je že v petdesetih letih dvajsetega stoletja izpostavil pomen interpretacije v muzejskem delu in na tem mestu je pomembno izpostaviti, da pri zagotavljanju dostopnosti razstav ne gre za nič drugega kot za izboljšavo interpretacije, ki je pred tem izključevala določen segment potencialnih obiskovalcev, zaradi česar ima lahko skrb za dostopnost za muzej zgolj pozitivne posledice.

Osnovna ideja o glasbenem vodstvu, ki jo je razvil avtor članka v sodelovanju z mentorico, je bila pripraviti program, ki vključuje vodstvo po razstavi, skupaj z živo izvedbo glasbenih del, povezanih s koledovanjem. Koledniška tradicija ljudskega petja od vrat do vrat (glej Kumer 1995: 7–9) je sovpadala s temo razstave, hkrati pa je prepletanje glasbenega nastopa in vodstva predstavljalo drugačen pristop k interpretaciji dediščine. Ciljev programa je bilo več. Prvi in verjetno glavni je bil ponuditi obiskovalcem muzeja nekaj novega, nekaj, kar bi pritegnilo kar najširši krog občinstva. To pomeni, da je moral biti program tudi dostopen oziroma inkluziven. Konkretno je bil pripravljen z mislijo na slepe in slabovidne obiskovalce. Razstava sama je namreč delno zasnovana taktilno, večina predmetov ni za vitrinami, kar omogoča obiskovalcem, da se muzealij pod določenimi pogoji lahko tudi dotaknejo. Struktura programa zaradi tega

ni zahtevala posebnih prilagoditev v smislu dostopnosti, izdelanih je bilo zgolj nekaj tipnih slik, s katerimi se je dalo slepim in slabovidnim obiskovalcem lažje interpretirati simboliko, ki se pojavlja na vratih. Na tem mestu je pomembno izpostaviti prilagoditev, na katero se ob množici tehničnih rešitev za izboljšavo dostopnosti sicer zlahka pozabi. Prilagoditi je potrebno predvsem samega sebe, in sicer s pomočjo izobraževanj, spoznavanja potreb različnih družbenih skupin in navezovanja stikov, kar je sicer predstavljalo velik del omenjenega projekta. Drugi cilj programa je bil interpretirati določen spekter muzejske razstave preko žive interpretacije (Bračun Sova in Vodeb po Ambrose in Paine 2011: 16) in s tem obiskovalcem ponuditi bolj celovito izkušnjo, oziroma z zanimivim programom pritegniti tudi t. i. neobiskovalce (glej tudi Davies 1996). Živa interpretacija (Robertshaw 2006: 41–51), ki jo izvajajo ljudje na kraju samem, obsega pa vse od kostumiranja muzejskih vodnikov do demonstracij obrti, je bila v primeru glasbenih vodstev osredotočena na živo večglasno izvedbo ljudskih pesmi, ki se tematsko navezujejo na šege in navade letnega cikla. Tako je nastal pilotni program z naslovom *Koledniki na vratih*, ki je bil postavljen v čas med božičem in svetimi tremi kralji, skupaj z vmesnim novoletnim obdobjem. Program je bil sprva načrtovan kot enkratni dogodek, vendar pa se je, zaradi pozitivnega odziva obiskovalcev, razvil v letoletni cikel in se nato z novimi izvedbami na različne teme in izboljšavami nadaljeval tudi v letu 2015. Tako smo v Slovenskem etnografskem muzeju vsak letni čas obeležili s posebnim glasbenim vodstvom – zimo z božično-trikraljevskim koledovanjem, pomlad z jurjevskimi pesmimi, poletje s tradicijo petja ob kresovanju in jesen s pesmimi o vinu in napitnicami.

Program je bil že od začetka zastavljen tako, da ga je bilo mogoče izvajati brez zunanjih sodelavcev, ki bi jih bilo potrebno dodatno honorirati. To je bilo po eni strani povezano z lažjo organizacijo in manjšimi stroški, hkrati pa je tak pristop omogočilo tudi naključje, da je v muzeju znotraj kolektiva študentk, oziroma muzejskih vodnic, že delovalo kar nekaj deklet, ki se z glasbo ukvarjajo amatersko oziroma polprofesionalno. Organizirana je bila skupina pevk, ki pa ni bila ves čas enaka, temveč se je glede na potrebe in nove izkušnje spreminjala skozi razvoj programov. Tako je skozi celotno obdobje štela od dveh do šest članic, odvisno od potreb in zmožnosti. Avtor članka je na začetku prevzel vlogo vodje skupine, pripravljal glasbene aranžmaje in občasno tudi sodeloval z instrumentalno spremljavo. Pri tem se je glasba stilsko sicer nekoliko oddaljila od tradicionalnega načina izvajanja, vendar pa je to pripomoglo k izogibu folklorizmom in glasbo prevedlo v sodobnejši kontekst vodstva po muzejski razstavi. Kasneje se je kolektiv pevk razvil v vedno bolj homogeno in samostojno ekipo, kar je bilo pomembno s stališča trajnosti programa tudi po koncu projekta. Vsebinsko je bil program, skupaj z vsemi ostalimi, močno naslonjen na šege in navade letnega cikla, pri čemer je močno strokovno oporo predstavljalo Kuretovo delo *Praznično leto Slovencev* (1989), zbiranje notnega gradiva ljudskih pesmi pa sta olajšali zbirki Zmage Kumer (1995) in Karla Štreklja (1980).

Pri razvoju pilotskega programa *Koledniki na vratih* se je že v začetku izoblikoval koncept izvedbe, ki se je z manjšimi prilagoditvami obdržal vse do

konca. Vključenih je bilo pet koledniških in božičnih pesmi, izbor pa je določalo več kriterijev. Prvi kriterij je bila povezava besedil pesmi z vsebinami šeg in navad določenega obdobja. Pesmi tako niso predstavljale zgolj nekakšne popestritve vodenega ogleda, temveč so interpretacijo razstave tudi vsebinsko dopolnjevale. Pri izboru je bila pozornost namenjena melodični oziroma izvedbeni raznolikosti, vedno pa je bila vključena tudi ena bolj znana pesem, za katero se je predvidevalo, da jo večina obiskovalcev že pozna. Na ta način se je obiskovalcem omogočalo, da preko glasbe izkušnjo razstave in praznovanj povezujejo tudi s svojimi osebnimi izkušnjami. Tako so bile v prvem sklopu glasbenih vodstev izvedene naslednje pesmi: božična *Tam stoji pa hlevček*, novoletna *To novo leto prišlo je* ter trikraljevske *Ena zvezda gori gre*, *Dobro jutro hišni očka* in *Eno pesem želimo vsem skupaj zapet*. Ženskemu triu, ki je pel dvoglasno, se je v pridružila tudi kitara, vendar subtilno, ravno toliko, da je petju dajala nekakšno oporo. Kitara sicer ni inštrument, ki bi se množično uporabljal kot spremljava ljudskega petja, vendar pa to v primeru glasbenih vodstev ni predstavljalo motečega faktorja. Avtentičnost petja je bila okrnjena že s tem, da se je izvajalo na muzejski razstavi, zaradi česar bi vsakršno kopiranje tradicije neizogibno vodilo v folklorizme. Glasbene izvedbe so v sklopu vodstva potekale pred posameznimi razstavljenimi vrati. Izbrana so bila tista, ki so v kontekstu interpretacije razstave igrala pomembnejšo vlogo, seveda pa je bil pomemben faktor izbora tudi dovolj velik prostor za poslušalce. Program je doživel tri izvedbe med decembrom 2013 in januarjem 2014, pri čemer je bila zadnja s 55 obiskovalci tudi najbolj obiskana. Glasbena izvedba z vodstva je bila uporabljena tudi kot ozadje intervjuja z mag. Polono Sketelj, avtorico razstave, v prispevku Ane Štravs na Valu 202 z naslovom *Vrata. Večni spremljevalec...* (glej Štravs 2013).

203

Utrinek s programa *Koledniki na vratih* (Foto: Nastja Dejak)

Spomladansko glasbeno vodstvo je bilo pripravljeno na temo tradicije jurjevanja. Program z naslovom *Jurij trka na duri* v okviru že omenjene razstave je bil izvajan v aprilu 2014, vsebinska dopolnitev pa je vpeljala dvojnost šeg in navad ob omenjenem prazniku. Predkrščanski vplivi se zrcalijo v liku Zeleni Jurij, medtem ko kasnejše različice jurjevanja izhajajo iz legende o svetem Juriju. Dvojnost simbolike se tematsko povezuje s simboli, ki se pojavljajo na razstavljenih vratih, kar se zrcali znotraj vprašanj o sinkretizmu v ljudskih verovanjih. Oba vpliva na razvoj šeg in navad sta bila nakazana tudi z izborom pesmi, saj v njih nastopata tako zeleni Jure, kot tudi sveti Jurij. Močno strokovno oporo je predstavljalo delo Franceta Marolta *Slovenske narodoslovne študije* (1936). Izbrane so bile tri pesmi: *Napev zelenega Jurija*, *Dober večer vam Bog daj* in *Ovo se klanja zeleni Juraj*, ki je bila zaradi dolžine smiselno razdeljena na tri dele, ki so se glede na dinamiko stopnjevali. Izkušnje so pokazale, da obiskovalcem ob dolgih pesmih upade koncentracija, hkrati pa je pesem z razdelitvijo postala nekakšna rdeča nit glasbenega vodstva. Na ta način pesmi ni bilo potrebno krajšati, lahko pa je bila predstavljena na sodobnejši način. Zaradi nenadnih odpovedi pevk je program izvajal duet, ki je bil v imenu boljše prezenze znova podkrepjen s kitaro.

Poleti je prišel na vrsto program *Mi smo nocoj malo spale* na temo kresnih pesmi, praznovanja poletnega solsticija in šeg, povezanih s kresno nočjo. Poletna muzejska noč je leta 2014 sovpadala s poletnim solsticijem (glej Poletna muzejska noč 2014: 12), zaradi česar so pevke oziroma "kresnice" pesmi pele pred vsakim vodstvom, ki je potekalo tisti dan, in s tem obiskovalce povabile k ogledu razstave, izvedeno pa je bilo tudi glasbeno vodstvo. Pevska skupina je bila za to priložnost zelo razširjena – na šest pevk, poleg tega pa je k ustvarjanju razpoloženja pripomogla celotna študentska ekipa, saj so se vsa dekleta, ki so delala na recepciji oz. izvajala pedagoški program, oblekla v "kresnice" (bela obleka in zelen venček za na glavo). Na ta način so bile vse muzejske vodnice v množici obiskovalcev jasno razpoznavne, hkrati pa je njihova poenotena oprava močno pripomogla k ustvarjanju vzdušja posebnega dogodka, tudi v povezavi z glasbenim vodstvom. V povezavi z razstavo se je vodstvo tematsko znova navezovalo na odnosa med predkrščanskim in krščanskim v smislu prehajanja in med predkrščanskim Kresnikom in svetim Janezom Krstnikom. Tudi izvedba glasbenega programa je potekala nekoliko drugače. Kresne pesmi so namreč, v primerjavi s poprej izvajanimi kolednicami, zahtevnejše za petje, saj se izvajajo v obliki kanona, kjer dve skupini pevk izmenično vstopata in pojeta druga čez drugo z namenom, da glasba nikoli ne bi potihnila. Obhodi kresnic ali ladaric so namreč v nekem obdobju predstavljali obrambno sredstvo za zaščito polj pred raznimi neprijetnostmi, ki bi se lahko zgodile čez leto. Kresnice so tako na kresno noč celo noč hodile po poljih in jih s petjem pesmi varovale. Verz iz ene od teh pesmi je dal tudi ime programu *Mi smo nocoj malo spale* (glej Kuret 1989[1]: 397–405). V sklopu glasbenega vodstva so pevke izvajale dve verziji pesmi *Bog daj*, *Bog daj dobro večer*, *Vabilo na kres*, *Jelena ziblje Jezusa* in vsem poznano *Oj sijaj, sijaj, sonce*.

November 2014 je z martinovim prinesel novo priložnost za glasbena vodstva. Tokrat se je program imenoval *Pesmi o trti, vinu in napitnice*, notno gradivo pa je

bilo izbrano iz zbirke *Stokrat na zdravje* (Gobec R. 1979) in njenega nadaljevanja *Pesmi v čast vinu in domovini* (Gobec M. 2005). Med vodstvom so obiskovalci spoznali pomene martinovanja na Slovenskem ter odnos med legendo o svetem Martinu in predkrščanskim obredom darovanja za dobro letino (glej tudi Kuret 1989[2]: 108–120). Izvajalec je med vodstvom izpostavil tudi vrata vinskih kleti. Sekstet pevk je zapel pesmi *V nedeljo zjutraj vstala bom*, *Lepše rože jo pa ni*, *Včasih je lušno b'lo* in *V jeseni mor'no piti*. Zadnjo pesem, *Kol'kor kapljic, tol'ko let*, so skupaj s pevkami zapeli tudi vsi obiskovalci in zraven nazdravili z vinom, kar je moč izpostaviti kot participativni vidik.

Januarja 2015 je bil znova izveden program na temo trikaljevskega koledovanja *Mi smo prišli k vaši hiši*, vendar tokrat z novim glasbenim programom. Koncept je ostal enak kot pri pilotskem programu, zato ga ni potrebno še enkrat predstavljati. Ena od nalog muzeja, ki gre v korak s časom, je tudi vključevanje obiskovalcev v svojo dejavnost in snovanje programov (glej Simon 2010). Januarja je bil zato organiziran še en program s tremi ponovitvami, k sodelovanju pa je bil povabljen trio Natemago. V triu igrajo Oliver Ilievski, Jelena Soro in Aleš Zorec. Jelena se je v Ljubljano preselila iz Novega Sada v Srbiji, Oliver pa je potomec prve generacije makedonskih imigrantov. Natemago je sodeloval pri pripravi in izvedbi programa *S koledniki po Srbiji in Makedoniji*, in sicer v smislu glasbene izvedbe, delno pa tudi kot interpret konteksta. Vključevanje priseljencev v muzejsko dejavnost na zanimiv način bogati kulturno ponudbo, hkrati pa drugim etničnim skupinam omogoča vidnost, kar vselej pripomore k boljši inkluziji. *Ljubezen: med naravo in kulturo* v maju 2015 je bilo zadnje glasbeno izvedeno vodstvo v ciklusu. Tokrat se program ni dogajal na razstavi *Vrata. Prostorski in simbolni prehodi življenja*, temveč na stalni razstavi *Med naravo in kulturo*. Razloga za spremembo lokacije sta bila dva. Zgodilo se je namreč, da so določeni obiskovalci vodstva obiskali celo ob treh in več priložnostih. Temu segmentu publike je bilo potrebno ponuditi nov program, saj so občasno razstavo videli že večkrat. Drugi razlog je bil ta, da so v muzeju v času izvajanja projekta izdelali kopije in ponazoritve določenih razstavljenih predmetov na razstavi *Med naravo in kulturo*, kar je z uvedbo taktilnih pripomočkov omogočilo pripravo inkluzivnega programa in vključevanje slepih in slabovidnih obiskovalcev. Razstava je večplastna in ponuja mnogo tem in konceptov, ki bi se jih dalo obdelati v sklopu glasbenih vodstev. Za prvič je bila izbrana tema ljubezni, spolnosti in odnosov v družini ter kako se vse to zrcali znotraj šeg in navad ter snovne dediščine, hkrati pa je bila v sklopu interpretacije vzpostavljena tudi povezava s šegami in navadami ob delu. Pri zasnovi vodstva se je kot izjemno koristen izkazal katalog občasne razstave *Ljubezen je v zraku: ljubezenska darila v slovenski tradicijski kulturi* Bojane Rogelj Škafar (2000) in etnografsko obarvano delo Milene Miklavčič *Ogenj, rit in kače niso za igrače* (2013), pesmi pa so bile znova izbrane iz zbirke Zmage Kumer. Kvintet pevk je dvo- in troglasno zapel pesmi *Ostra kosa, mrzla rosa*, *Ko zbrani gremo vsi skoz vas*, *Kod mi hodiš, ljubi dragi?*, *Sonce že jemlje slovo* ter *Al me boš kaj rada imela*.

Priprave in izvedbe programov so trajale praktično ves čas projekta. Glasbena vodstva je obiskalo skoraj 300 obiskovalcev, pripravljenih je bilo sedem

programov, ki so do maja 2015 skupaj na tak ali drugačen način doživeli dvajset ponovitev. Če potegnemo črto, je koncept mogoče oceniti kot uspešen, saj ga je, zaradi relativne enostavnosti aplikacije na druge kontekste razstav, moč uporabljati vedno znova. Zelo dobre odzive so izvedbe doživljale tudi pri obiskovalcih, kar so poudarjali tako ustno kot pisno, pozitivno pa so glasbena vodstva komentirali tudi na evalvacijskih vprašalnikih razstave *Vrata. Prostorski in simbolni prehodi življenja*. Takšne vrste program lahko v kontekstu muzeja pomeni dobrodošlo ožvitev koncepta javnih vodstev, hkrati pa z inkluzivnim pristopom zagotavlja dostopnost širšemu krogu obiskovalcev. Po drugi strani glasba kot medij olajša medkulturno povezovanje in pripomore k integraciji priseljencev, kar skupaj z dostopnostjo vodi v vključujočo in tolerantnejšo družbo, hkrati pa pripomore tudi h krepitvi družbene vloge muzejev.

VIRI IN LITERATURA

BRAČUN SOVA, Rajka; VOĐEB, Vlasta

2011 *Muzeji, javnost, dostopnost*. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

DAVIES, Andrew

1996 Getting to know you: museum marketing and the non-visitor. *Museological Review* 2, št. 1, str. 56–71.

GOBEC, Mičja

2005 *Pesmi v čast vinu in domovini: 200 vinskih pesmi in napitnic*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

GOBEC, Radovan

1979 *Stokrat na zdravje: slovenske ljudske napitnice in zdravice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

KOSTELEČ, Jana; PAVLICA, Iva

2014 Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam: projekt Slovenskega etnografskega muzeja. *Etnolog* 24, št. 75, str. 235–249.

KUMER, Zmaga

1995 *Mi smo prišli nocoj k vam ...: slovenske koledniške pesmi*. Ljubljana: Založba Kres.

KURET, Niko

1989 [1] *Praznično leto slovencev. Prva knjiga*. Ljubljana: Družina.

1989 [2] *Praznično leto slovencev. Druga knjiga*. Ljubljana: Družina.

MAROLT, France

1936 *Slovenske narodoslovne študije. Drugi zvezek: tri obredja iz Bele krajine*. Ljubljana: Glasbena matica v Ljubljani.

MIKLAVČIČ, Milena

2013 *Ogenj, rit in kače niso za igrače*. Žiri: Jutri.

POLETNA MUZEJSKA NOČ

2014 Programska brošura dostopna na <<http://www.tms.si/PMN/wp-content/uploads/2014/05/Programska-knjizica-PMN014.pdf>> [20. 10. 2014].

ROBERTSHAW, Andrew

2006 Live interpretation. V: *Heritage interpretation*, Marion Blockley, Alison Hems, ur. Oxon: Routledge. Str. 41–54.

ROGELJ ŠKAFAR, Bojana

2000 Ljubezen je v zraku: ljubezenska darila v slovenski tradicijski kulturi: vodnik ob razstavi. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

SIMON, Nina

2010 *The participatory museum*. Santa Cruz: Museum 2.0.

SKETELJ, Polona

2014 *Vrata: prostorski in simbolni prehodi življenja: vodnik po osrednji občasni razstavi Slovenskega etnografskega muzeja: 2013–2015*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

ŠTRAUS, Ana

2013 *Vrata: večni spremljevalec ...* Ljubljana: RTV Slovenija <<http://val202.rtvlo.si/2013/12/vrata-vecni-spremljevalec/>> [20. 10. 2014].

ŠTREKELJ, Karel

1980 *Slovenske narodne pesmi: tretji zvezek*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

VEVERKA, John A.

b. n. l. Exactly what is "Interpretation"? <http://www.gov.si/aplikacije/mop/interpretacija_narave/arhiv/exactly.pdf> [20. 10. 2014].

ŽAGAR, Janja

2014 *Vrata: prostorski in simbolni prehodi življenja: Slovenski etnografski muzej, 2013–2015. Etnolog* 24, št. 75, str. 251–258.